

ARRIGO SERPIERI — L'AZIENDA AGRARIA

Drugie wydanie opracowane przez Mario Tofani.
Edizioni Agricole Bologna, 1958, s. 407.

Praca Arrigo Serpieri opublikowana rok temu w wydaniu poprawionym i rozszerzonym przy współpracy Mario Tofani, profesora Uniwersytetu Floreńskiego, uznana została we Włoszech za wykład fundamentalny i klasyczny. Stanowi ona wyraz poglądów i przykład metod badawczych całej szkoły ekonomiczno-rolnej cieszącej się we Włoszech autorytetem.

Arrigo Serpieri, profesor Uniwersytetu w Mediolanie, był podsekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa, publicysta, autor wielu dzieł z zakresu ekonomiki rolnictwa, zajmuje się nie tylko zagadnieniami ekonomicznymi, ale i społecznymi, a szczególnie prawnymi rolnictwa wiojskiego.

„Gospodarstwa rolne” — to systematyczny wykład ekonomisty i prawnika badającego problematykę produkcji rolnej z punktu widzenia ekonomicznej analizy tego, co Serpieri nazywa „azienda agraria” (gospodarstwo rolne). W zrozumieniu autora odróżnić bowiem należy gospodarstwo rolne od przedsiębiorstwa rolnego. Gospodarstwo — to jest elementarny zespół środków produkcji służących określonym celom produkcyjnym i biorącym udział w określonym procesie produkcyjnym. Gospodarstwo rolne jest więc jednostką techniczną i obiektywną.

Ale wymaga ono współdziałania osób fizycznych zorganizowanych hierarchicznie (monarchicznie) pod kierownictwem, które dokonując wyborów ekonomicznych (podejmując decyzje ekonomiczne) uruchamia ów zespół. Kierownictwo to (niekoniecznie jednoosobowe, często zbiorowe) stanowi jednostkę już nie techniczną i obiektywną, lecz ekonomiczną i subiektywną. Jeśli bierze ono udział w ekonomicznym procesie wymiany, sprzedaje produkt, kupuje środki produkcji, realizuje zysk itp. — nazywa się je przedsiębiorcą, a związek obiektywnej i subiektywnej strony w gospodarstwie rolnym (lub też w kilku gospodarstwach pozostających pod wspólnym kierownictwem) nazywa się przedsiębiorstwem rolnym.

Choć kierownictwo gospodarstwa rolnego nie zawsze ma charakter przedsiębiorcy (a nie ma go, gdy nie bierze udziału w wymianie, gdy nie pracuje dla rynku, nie realizuje zysku itp.), niemniej tam gdzie istnieje gospodarstwo rolne, istnieje i jego kierownictwo. Stąd też odróżnianie gospodarstwa rolnego od przedsiębiorstwa rolnego nie zawsze jest konieczne i autor zastrzega się, że w takich wypadkach używać będzie po prostu terminu gospodarstwo rolne. Niestety, w dalszym ciągu wykład nie stosuje się konsekwentnie do tej zapowiedzi.

Serpieri uważa, że ekonomiczny charakter studium gospodarstwa rolnego, które w swej książce podejmuje, polegać będzie na analizie tego gospodarstwa z punktu widzenia wyboru ekonomicznego. Rozumie przez to, że bada się zespół środków produkcji jako rezultat wyboru dokonanego przez przedsiębiorcę mającego przed sobą rozmaite, alternatywne możliwości. Studium to będzie miało zarówno charakter opisowy jak i badawczy, przy czym opis dotyczyć będzie rezultatów dokonanego wyboru, badanie zaś — związków między czynnikami determinującymi ów wybór.

Oba te cele naukowe (opis i badanie) autor zamierza osiągnąć przez zastosowanie metody statystycznej umożliwiającej odkrycie prawidłowości w masie obserwowanych faktów w określonej strefie rolnej.

Prawidłowości te (o charakterze ilościowym, jak wynika z metody) autor będzie mierzył dwojako: wykrywając wymiary przeciętne (typowe) oraz wymiary reprezentatywne dla określonej strefy rolnej.

Zdefiniowawszy w ten sposób terminy oraz sam przedmiot studium, opisał też jego metodę — Serpieri przystępuje do wykładu. Dotyczy on najpierw typologii gospodarstw rolnych, wśród których wyróżnia się gospodarstwa pracownicze (gdzie przedsiębiorca daje całą pracę ręczną potrzebną gospodarstwu), gospodarstwa kapitalistyczno-pracownicze (gdzie oprócz przedsiębiorcy pracują najemni), gospodarstwo kapitalistyczne (gdzie przedsiębiorca w ogóle nie dostarcza pracy ręcznej). Te podstawowe typy gospodarstw rolnych dzieli autor na wiele grup i podgrup, które następnie drobiazgowo charakteryzuje, szczególnie wiele miejsca i uwagi poświęcając analizie bilansu ekonomicznego.

W dalszym ciągu Serpieri wyklada podstawowe cechy ekonomiki uprawy (gleba i jej użyźnianie, siły pociągowe zwierzęce i mechaniczne itp.), aby przejść z kolei do kwestii celów produkcyjnych gospodarstwa rolnego i stosunków między właścicielem, przedsiębiorcą i siłą roboczą. Zdaniem autora produkcyjne przeznaczenie ziemi i stosunek właściciela, przedsiębiorcy i siły roboczej stanowią dwa kapitalne czynniki determinujące organizację gospodarstwa rolnego. Tej sprawie poświęca autor dwa oddzielne, analityczne wykłady, w których przedstawia główne czynniki wyboru porządku upraw, przedmiotu i zakresu przetwórstwa (przemysł rolny), doboru pasz itp., przechodząc następnie do rozważań ekonomiczno-prawnych na temat własności i pracy w różnych, a przez siebie uprzednio wyróżnionych, typach gospodarstw rolnych. Ostatni rozdział książki Serpieri dotyczy kwestii ekonomicznych i prawnych związanych z postępem technicznym na wsi (budownictwo, melioracje itp.).

W swym fundamentalnym dziele Arrigo Serpieri posługuje się wyłącznie przykładami włoskimi, obserwacjami i faktami zebranymi z terenu wybranych przez autora stref rolnych we Włoszech, pomija więc (z wyjątkiem niektórych niemieckich) doświadczenia innych krajów, a zwłaszcza doświadczenia socjalistyczne. Niemniej „Gospodarstwo rolne” nie jest tylko analizą włoskiej ekonomiki rolnej, lecz próbą ogólnej teorii gospodarstwa (czy przedsiębiorstwa) rolnego. Stanowi ona przykład ogólnej, ale opartej na bardzo szczegółowych analizach (przy użyciu nowoczesnych metod statystyczno-matematycznych) teorii ekonomicznej i prawnej. Przeprowadzenie rzeczowej i szczegółowej krytyki dzieła Arrigo Serpieri z punktu widzenia doświadczeń socjalistycznych byłoby ze wszech miar pożądaną i interesującą.

Zofia Dyakowska